

ANMELDELSER

LILLE SORTE SAMBO
FÅR IKKE NOGET PÅ
DEN DUMME I NORGE
*Mihleisen, Wencke og Åse
Røthing (red.): Norske seksualiteter. 2009, Cappelen Akademisk Forlag, 203 sider, pris: 348 NOK.*

I bogen *Norske seksualiteter* diskuteres forskellige forfattere med baggrund i den norske køns- og kulturforskning, hvordan konstruktioner af seksualitet også konstrueres i et nationalt rum. Bogen rejser bl.a. følgende spørgsmål: hvordan konstruerer staten seksualitet? Hvordan ser norsk seksualitet ud? Og hvem besidder en troværdig norsk krop?

I bogens indledende kapitel trækkes to primære akser op, som bidragene fordeler sig omkring; den heteronormative assimileringsakse og så en modsatrettet tendens, modassimilationstendensen. Det betyder forenklet, at perspektivet i bogen går ud fra, at der altid er en politisk eller kulturel reaktion og en subkulturel modreaktion på et kropsligt eller seksuelt fænomen. Ud over indledningen består bogen af syv artikler med meget forskellige emner, som spænder fra repræsentationer af seksualitet i norske samlivskurser til nigeriansk prostitution på Oslos hovedstrøg. Det historiske perspektiv i bogen strækker sig fra en artikel om 2. verdenskrigs tyskerpiger til nutidens opmærksomhed på transkønnedes rettigheder eller mangel på samme.

Hensigten med bogen er at undersøge, hvordan norskhed og seksualitet kobles sammen

på en sådan måde, at nogle seksuelle idealer og praksisser samtidig konstrueres som særligt norske i modsætning til andre (s. 12). Det er en særlig pointe i bogen, at 'rigtig seksualitet' gerne må være synlig i samfundet, fordi den gode seksualitet også fremstår som norsk og derfor acceptabel. Mens forkert seksualitet er unorsk og derfor enten skal usynliggøres eller simpelthen laves om.

I indledningen præciseres de teoretiske begreber, som har været underliggende fælles referenceramme for artiklerne, f.eks. nævnes Foucaults begreb biopolitik og queerteoriens fokus på heteronormativitet. Og det er muligt, at disse begreber har været et fælles udgangspunkt, men de er for det meste ret usynlige.

I kapitel to, *Den norske krop – maskuline hardbodies* undersøger forfatteren Frederik Langeland, hvordan en machomaskulin krop også signalerer norskhed. Han sammenligner medietekster, om to sportsmand som opererer i en norsk kontekst. Teksten har et indforstået præg, den henvender sig meget tydeligt til en norsk kontekst. Forfatteren forudsætter læserens kendskab til norske forhold og omtaler f.eks. norske kendisser uden nærmere introduktion. Desuden er det lidt uklart, hvad formålet med artiklen egentlig er, konklusionen bliver derfor også ret løs og må nøjes med at konstatere at det norske maskuline ideal er i forandring.

Kapitel tre, *Norskhet og seksualitet i skolen* er langt mere interessant og teoretisk mere vel-

funderet. Forfatterne Åse Røthing og Stina Helena Svendsen sammenligner læreplaner og skolebøgers udsagn om seksualitet og kultur med observationer gjort i klasseværelser. Det er tydeligt gennem kapitlet, at lærebøgerne er langt bagefter elevernes levede forståelse af forskellige seksuelle praksisser og kulturelle forhandlinger. Kapitlet er også interessant i en dansk sammenhæng, fordi konklusionerne udstiller den politiske monopolisering af ligestilling som en særlig dansk norm (i sammenhængen skandinavisk norm).

I forlængelse af kapitel tre er kapitel fire, *Statens opskrift på parseksualiteten*, en uddybning af, hvordan særlige seksuelle praksisser og måder at forholde sig til parforhold kulturaliseres af velmenende politikere og socialarbejdere. I Norge kan man komme på gratis samlivskursus, hvis man er førstegangsførelse. Tiltaget skal hjælpe parret med at forblive et par. Fra statens side er kurserne et ønske om at sikre børn en barndom inden for kernefamilien. Men gennem Hilde Danielsen og Wencke Muhleisens analyser af kurserne og kursusmaterialet bliver det tydeligt, at kurserne også er en statslig opdragelse i det 'rigtige' norske parforhold. Det er interessant, at staten føler en forpligtelse i forhold til at bevare kernefamilien som institution og ligefrem laver kurser i at være et velfungerende par. Men artiklen når ikke frem til at spørge, hvad denne statslige indblanding i privatlivet er udtryk for.

Kapitel fem, *Transseksualitet på norsk*, fokuserer også på statens rolle som forhandler og medskaber af rigtige kroppe og seksuel adfærd. Tore Folgerø og Tone Hellesund diskuterer, hvordan staten og interesseorganisationen LFTS sammen konstruerer en bestemt forståelse af transseksualitet, og hvordan denne forståelse kolliderer med faktiske transseksuelles egen adfærd og selvforståelse. Kapitlet understreger, i hvor høj grad den politiske konstruktion af forenkede forståelser af levede liv er problematiske for de mennesker, som skal forsøge at få plads til sig selv i forenklingerne.

Samme problemstilling gør sig gældende i kapitel seks, *Det norske seksuelle medborgerskab*. Her analyserer Arnfinn J. Andersen, hvordan den statslige forståelse af samlivsformer har ændret sig de sidste 30 år. I 1972 ophævede man i Norge loven mod homoseksuelle forhold, som i øvrigt kun drejede sig om mænd. Herefter har skiftende regeringer prøvet at lovgive sig ud af de usikre forhold, som forskellige samlivsformer sætter folk i. Hvad stiller man arveretligt op med samboende, som ikke er gift, og hvordan definerer man et langvarigt forhold? Det er nogle af de spørgsmål, som politikerne prøver at besvare gennem lovgivning, men som artiklen viser, er det også ideologiske spørgsmål. Andersen påviser, hvordan fokus i 1970'ernes Norge var at sikre forskellige samlivsformer, nu drejer det sig i langt højere grad – og i forlængelse af artiklen om den statsgaranterede kernefa-

milie – om at motivere børnefamilier til at holde sammen og i særlig grad at få forældre til at gifte sig. Måden for homoseksuelle at passe ind i det norske samfund bliver således at tilpasse sig heteronormativiteten ved f.eks. at lade sig registrere som partnere.

Kapitel syv og otte falder lidt udenfor resten af bogens kapitler. Begge drejer sig om, hvordan kvinders seksualitet også aflæses i et nationalt og kulturelt perspektiv. Kapitel syv, *Til sengs med fjenden*, drejer sig om fortællingen af mishandlingen af tyskerpiger i Norge efter 2. verdenskrig. Gennem dokumentanalyse og interviews diskuterer Claudia Lenz, hvordan kvinders seksualitet og reproduktion i krigstid i særlig grad bruges til at opretholde og forsvare det nationale. Kvinder som 'går i seng med fjenden' opfattes som landsforrædere og står efterfølgende udenfor statens beskyttelse.

Kapitel otte, *Nigeriansk prostitution på norsk: Feil kvinner på feil sted*, drejer sig også om kvinders seksuelle adfærd, og om hvordan den forstås i et kulturelt og nationalt perspektiv. May-Len Skilbrei diskuterer, hvordan de nigerianske kvinders adfærd forklares med et kulturelt perspektiv, som gør de mandlige kunder til ofre for de nigerianske kvinders aggressive seksuelle adfærd. Prostitutionsdiskursen skifter således fokus fra at tale om de stakkels kvindelige prostituerede til at dreje sig om de stakkels mandlige kunder. I sammenhængen diskuteres ikke om Norges indførelse af kriminalisering af prostitutionskunder i 2008 evt.

har indflydelse på prostitueringsdiskursen. Derimod udstiller Skilbrei den nutidige diskurs om de nigerianske prostituerede ved at sammenligne den med en national norsk prostitutionsdebat fra slutningen af 1800-tallet, hvor problemstillingerne er fuldstændig ens – og derfor er det sandsynligvis ikke et spørgsmål om aggressiv nigeriansk seksualitet. Her strejfer Skilbrei et kritisk kolonialistisk perspektiv, men gør ikke særligt meget ud af det.

Og det kendetegner i det hele taget artiklerne, at de ikke tager særlig dybt fat i de teoretiske perspektiver. Det er ærgerligt, særligt eftersom bogens forfattere mener, at den henvender sig til studerende på køns- og seksualitetsstudier.

Men netop den gruppe kunne sagtens håndtere et højere teoretisk niveau, hvor konklusionerne også gerne måtte stå lidt skarper. Alt for ofte nøjes artiklerne med at fremsætte statens håndtering af krop, køn, seksualitet og parforhold. De enkelte artikler kunne med fordel være perspektiveret tydeligere i forhold til hinanden. Men desværre virker bogen fragmenteret og de enkelte artikler virker løsrevne og uden den teoretiske sammenhæng, som bogens indledning lægger op til.

En sidste anke angår bogens forsidebillede, som forestiller en ung, sort, muskuløs mand, der slanger sig indbydende på en seng. Jeg undrer mig over om det er en ironisk kommentar til bogens titel, *Norske seksualiteter*, som egentlig giver mig associationer i retning af ildsokker og tophue, eller om

billedet er ment som en nuancering af titlen. Billedet har ikke nogen tydelig sammenhæng med artiklerne, i hvert fald ville den sætte artiklen om de nigerianske prostituerede i et helt nyt lys, for der omtales kun kvindelige prostituerede. Jeg forstår ikke illustrationen og mener vel i bund og grund, at den er lidt kikset i sammenhængen, da forfatterne ikke synes at ville tage stilling til deres egen begrebsliggørelse af norske seksualiteter.

*Gry Høngsmark
ph.d.-stipendiat
Marketing og Management
Syddansk Universitet.*

KVINDESAG ELLER VIDENSKAB?

Gabriella Nilsson: Könsmakt eller häxjakt? Lunds Universitet. Avdelingen för etnologi med folklivsarkivet. Institutionen för kulturvetenskaper, 2009, 275 sider, pris: 282 SEK.

“What kind of constitutive role in the production of knowledge, imagination, and practice can new groups doing science have? How can these groups be allied with progressive social and political movements? What kind of political accountability can be constructed to the women together across the scientific-technical hierarchies separating us?” (Haraway 1991).

Donna Haraways spørgsmål fra det nu klassiske essay ‘A Cyborg Manifesto’ (1991) refererer til de fundamentale spænd-

inger, der er i forholdet mellem feministisk aktivisme og videnproduktion om køn. Det er disse for feministisk teori så grundlæggende spørgsmål Gabriella Nilsson undersøger i afhandlingen *Könsmakt eller häxjakt? Antagonistiska föreställningar om mäns våld mot kvinnor* (Nilsson 2009).

Afhandlingen er et etnologisk studie af det Nilsson benævner antagonistiske forståelser af mænds vold mod kvinder i Sverige i perioden fra 1975 til 2000. I søgelyset er hvordan og hvorfor disse forståelser artikuleres i spændingsfeltet politik, videnskab og magt. Nilsson har udvalgt tre temporalt og tematisk afgrænsede problemstillinger som indgangen til at undersøge disse antagonistiske. Sigtet er at studere den praksis, hvori antagonistiske forestillinger om mænds vold mod kvinder artikuleres som udfordring eller modstand; hvordan disse forestillinger gøres gennem kamp om fortolkning, samt hvorledes dette er medskaber af en særlig hegemonisk kønsorden. Nilsson studerer meningsskabende praksis på tre niveauer: 1) Kronologisk over tid, 2) I tre afgrænsede diskurser om voldtægt, incest og kvindemishandling samt 3) Konkrete eksempler på mikropraksis.

Første del af afhandlingen omhandler voldtægt, som før 1975 hovedsageligt var et privat anliggende. Nilsson undersøger, hvorledes det gøres til et offentligt tema, der vedrører samfundet snarere end det individ, der er offer for voldtægt. I afhandlingens anden del analyserer Nilsson, hvorledes in-

cest i tidsrummet mellem 1986 til 1992 slår debatter an i samfundet om fundamentale retsprincipper; om forholdet mellem individ og samfund, samt hvorvidt incest er et anliggende om børns tarv eller et tema, hvori "fædres misbrug af døtre" bliver et eksempel på en mandsdomineret kønsorden. Nilsson beskriver, hvorfor den kønspolitiske dagsorden slår fejl i netop dette spørgsmål. På samme tidspunkt, mellem 1988 og 2000, foregår en generel debat om kvindemishandling i Sverige, der skaber splittelse i den svenske kvindebevægelse. Det er i denne tredje del, at forholdet mellem vidensproduktion og politisk aktivisme beskrives mest udførligt. Nilsson fremanalyserer, hvorledes divergerende, videnskabelige argumenter anvendes i legitimeringen af forskellige kønspolitiske syn på kvindemishandling. Det er i antagonismen mellem disse divergerende synspunkter, muligheden for forandring opstår. Nilsson hævder, at antagonismen skal findes mellem det, hun benævner kønspolitiske perspektiver, hvor vold problematiseres i forhold til køn, og forklaringsmodeller som ikke nødvendigvis forbinder køn og vold. Med andre ord er det et studie af perspektiver, hvori mænds magt over kvinder kommer til udtryk gennem vold og det perspektiv, hvor det antages at kønspolitisk engagement i ovenstående foranlediger en heksejagt på uskyldige mænd. Som hun selv skriver, er dette ikke en afhandling om mænd, kvinder og vold. Det er en videnskabelig under-

søgelse af, hvori denne vold tænkes at bestå. Underliggende denne problemstilling er spørgsmålet, hvordan forandring opstår eller forhindres i den gældende kønsorden. Nilsson konkluderer, at muligheden såvel som modstanden mod forandring i kønspolitiske problemstillinger finder sted inden for den gældende kønsorden, hvor selve ideen om hvad, der kan betegnes som kønspolitik, konstant er genstand for forskellige fortolkninger. Ikke blandt 'mænd' og 'kvinder' som sådan men mellem kønnede aktører i divergerende og konkurrerende positioner, der både gør modstand og udfordrer den hegemoniske orden såvel som modstanden imod selv samme. Således tegner Nilsson et fint og kurant billede af det kønspolitiske spil i Sverige, et sted der for danske feminister nogle gange fremstår som det forjættede land, hvori feminisme i 2001 blev "stuerent" (s. 11). Nilsson viser dog, hvorledes det at blive 'stueren' er en foranderlig proces snarere end en endegyldig blåstempling.

Metodisk undersøger Nilsson problemstillingen gennem sin analyse af signifikante dokumenter som videnskabelige afhandlinger, politiske udredninger samt journalistisk materiale. Det er således et kulturhistorisk studie, der er meget kildenært. Nilsson lægger vægt på, at der er aktører bag dokumenterne, og disse tilskrives stor betydning i teksten. Nilssons tilgang er tekstuel, da hun ikke på noget tidspunkt har interviewet eller talt med aktørerne bag dokumenterne.

Teoretisk placerer Nilsson sit arbejde mellem kulturanalysen, kønsperspektivet og politisk diskursteori. Specifikt gør hun brug af diskursteoretikerne Ernesto Laclau og Chantal Mouffe samt sociolog Pierre Bourdieus' feltteori. Nilsson argumenterer for, at der mellem disse forskelligt orienterede teorier findes ligheder i kraft af, at begge er handlings-teorier omhandlende kamp og konflikt i forbindelse med magt. Nilsson anskuer kønspolitik som et felt, hvori antagonistiske fortolkninger om kønspolitiske spørgsmål finder sted. Afhandlingen gør i overvejende grad brug af nordisk litteratur og placerer sig selv udelukkende i en nordisk/svensk videnskabelig kontekst snarere end i et globalt forskningsfelt om køn.

Afhandlingen er et væsentligt bidrag til kønsstudier og er et velstruktureret eksempel på diskursanalyse. Valget af Bourdieu som bærende teori er dog overraskende, når netop 'praksis', især mikropraksis, optager relativt lidt plads i afhandling. Dette er givetvis et spørgsmål om definitionen af praksis, men med den store vægt på dokumenter og disses betydning kan det undre, at nyere teori som Bruno Latours aktør-netværk teori ikke har været anvendt, eftersom han i sin analyse, lig Nilsson, anskuer dokumenter som aktanter, der har konkrete effekter i verden (Latour 2005). Ligeledes er der i bibliografien en reference til Ian Hackings studie *The Social Construction of What?* (1999). Dette værk er dog ikke anvendt eksplicit i

bogen, hvor man kunne påpege, at især i gennemgangen af hvorledes incest bliver et samfundsproblem, er Hackings studie afgørende og ligger i tråd med Nilssons egen vinkel.

At Nilsson placerer sig tydeligt i det svenske forskningsområde køn og vold er vigtigt, men en perspektivering til internationale debatter i studier af køn eller feministisk teori er ønskværdig i Nilssons videre arbejde med det tydeligvis store og grundigt bearbejdede materiale. Eksempelvis ville det have været oplagt at perspektivere spørgsmålet om voldtægt til den globale 'second-wave feminism' hvori netop voldtægt spillede en stor rolle. Det samme gør sig gældende i Nilssons studie af spørgsmålet om incest: Hun indleder med et eksempel på, hvordan incest blev bragt op gennem kvinders personlige fortællinger om egne erfaringer (s. 93 ff). Dette fokus på kvinders subjektive erfaring som kilde til videnproduktion er kendetegnende for 'third wave feminism'. Det, der diskursivt fandt sted i Sverige, kan således med fordel perspektiveres til et globalt kønspolitisk og kønsteoretisk felt; en analyse som Nilsson på alle måde har materialet til at belyse grundigt og præcist.

Nilssons afhandling er et nævneværdigt bidrag til især tekstuelte baserede studier af køn som diskursiv konstruktion. Diskursanalyse kan være en flygtig størrelse, men Nilsson gør det og hun viser gennem sit materiale, hvorledes diskurs gøres konkret, og hvor foranderlig og hegemonisk kønsorden er og bliver til.

*Lotte Buch, cand. mag. i etnografi og social antropologi
Ph.d.-studerende
Institut for Antropologi
Københavns Universitet.*

LITTERATUR

- Hacking, Ian (1999): *The Social Construction of What?* Harvard University Press, Boston.
- Haraway, Donna (1991): "A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century", in: *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*. Routledge. New York.
- Latour, Bruno (2005): *Re-assembling the Social*. Oxford University Press. Oxford.

MAGT OG VIDEN I FØDSELHJÆLPEN

Christina Jansson: Maktfyllda möten i medicinska rum. Debatt, kunskap och praktik i svensk förlossningsvård 1960-1985. Sekel Bokförlag, 2008, 320 sider. Pris: 164 SEK (Bokia.se).

Titlen på denne bog er fængende og lovende, og det lever bogen op til. Der er tale om en ph.d.-afhandling i historie, som overordnet handler om, hvilken betydning det har, hvem som definerer, og hvad som defineres som valid viden, om hvordan viden bliver brugt, og hvordan det er med til at forme forestillinger og handlinger. Fødselshjælpen i Sverige og de kontroverser, som prægede den i 1960erne, 1970erne og 1980erne, er det empiriske felt, som analyseres.

Christina Jansson viser, hvordan der sker en, næsten, samtidig udvikling mod større brug af teknologi og en øget fokusering på psykologiske aspekter ved fødslen. I begge udviklinger finder hun magtrelationer, hvor læger og jordemødre har fortolkningsinitiativet. Den teknologiske udvikling bl.a. i form af CTG og scanninger indebærer også, at fosteret i stigende grad ses som en selvstændig patient, en udvikling som marginaliserer den fødende kvinde i processen.

Anden forskning diskuteres indledningsvis, hvor Jansson viser, hvordan forskning om fødselshjælpen ofte har lavet en modstilling mellem natur, kvinder og jordemødre på den ene side og teknik og læger på den anden. Medikaliseringsbegrebet har, som hun påpeger, spillet en central rolle i denne forskning. Begrebet er blevet brugt til at beskrive, hvordan kvinder og jordemødre fratages magten af lægerne. Anden forskning har fundet, at hverken læger, jordemødre eller fødende kvinder er homogene grupper, og at forestillinger og alliancer er gået på tværs af dem. Jansson præsenterer forskning, som kritiserer opdelingen mellem mænd og kvinder som en opdeling mellem teknik og natur – en dikotomi som reproducerer forestillinger om kvinder som nærmere naturen. Og det er de to sidste tilgange, som ligger nærmest hendes egen forståelse og analyse. Gennem hele bogen diskuterer Jansson sine resultater med anden forskning, hvilket er med til at skærpe hendes argumenter.

Afhandlingen er en historisk analyse, som i høj grad er inspireret af samfundsvidenskabelig teori, og den viser, hvor givende mødet mellem den teoretiske tænkning og det grundige empiriske arbejde kan være, når problemstillingen fastholdes, samtidig med at forfatteren er åben over for, hvad empirien kan vise. En grund til dette er nok, at den teori Jansson benytter opfordrer til at stille åbne spørgsmål og ikke udgå fra mange fastlåste antagelser om, hvordan tingene hænger sammen. Til denne analysemetode er hun i høj grad inspireret af *Science and Technology Studies* (STS), især af Donna Haraways teorier og analysestrategier. Fremstillingen af det teoretiske grundlag for analysen er klar og fokuseret. Den handler frem for alt om Haraways tekster om, hvordan viden, og især viden om kroppe, formes, og den kamp der føres om, hvad der er gyldig viden, og om hvordan viden er situeret i bestemte sammenhænge. På et område som dette, hvor de (kvinde- og læge)politiske positioner er så stærke, viser den mere spørgende end hypotesestyrede tilgang sig meget frugtbar. En vigtig pointe hos Haraway er, at der ikke kun er tale om sproglige men også om materielle praktikker eller mere præcist materiel-semiotiske praktikker. Jansson viser, hvordan billedet af fosteret ændres med nye teknologier som scanninger og CTG, og hvordan det førte til ændringer i praktikkerne. Fosteret får en rolle som en patient, som kan diagnosticeres og nogle gange

behandles, og som under alle omstændigheder skal beskyttes mod de farer, som lurer i den kvindekrop, det befinder sig i. Teoretisk har det også været frugtbart at tage udgangspunkt i Haraways og andres kritik af modstillingerne naturkultur, natur-teknik og forestillingerne om lægerne og jordemødrene som homogene og modstillede grupper.

Figurationer er et begreb fra Haraway, som Jansson bruger til at synliggøre fænomener og ændringer. F.eks. fra at afventen blev set som obstetrikeren fornemste opgave (den tidlige overakkuchør på Rigshospitalet Dyré Trolle, skal have sagt, at fødselslægens vigtigste håndgreb var at folde hænderne på ryggen), til den aktive obstetrik som blev idealet fra 1970erne.

Jansson kan i sin analyse vise, at flere af de almindelige forestillinger om udviklingen i fødselshjælpen er forenklede. Hverken forestillingen om at den svenske kvindebevægelses styrke og krav var den væsentligste grund til, at smertelindring vandt indpas i svensk fødselshjælp, eller forestillingen om kvinderne som ofre for teknikfokuserede mandlige lægers dominans, medikaliseringstesens, holder for en historisk undersøgelse. Kravet om smertelindring passede fint ind i fødselslægerens nye mere indgribende tilgang til deres fag. Dvs. at læger, jordemødre og dele af kvindebevægelsen trak på samme hammel. Og ikke kun kvindebevægelsen talte for en mere naturlig fødsel. Læger og jordemødre fokuserede også på de psykologiske aspekter

af fødslen, bl.a. som et middel til at mildne det, som de så som negative aspekter af al teknologi. Det var en psykologisering, som også skabte rum og behov for, at de professionelle – eksperterne – skulle hjælpe kvinderne. Ved sit fokus på vidensproduktionen har Jansson kunnet vise, at der var andre magtrelationer i spil end dem, som modstillinger natur og teknik, læger og kvindebevægelse lægger op til. Og at de professionelle havde stor magt over vidensproduktionen, både når det gjaldt teknologien og psykologien.

Analysen baseres på et meget omfattende kildemateriale, hvor Jansson for at få adgang til så mange stemmer som muligt har brugt faglige tidsskrifter, offentlige dokumenter og betænkninger, kvintidsskrifter og i begrænset omfang dagspressen. Det har gjort det muligt for hende at identificere mange forskellige ståsteder i debatten, om end de fødende kvinder, som sædvanlig, ikke kommer meget til orde. Dette sammen med det teoretiske udgangspunkt har bidraget til nuancerede og tankevækkende analyser.

Selv om den svenske udvikling er anderledes end den danske, hvor f.eks. smertelindring ikke har spillet en nær så stor rolle, kan denne analyse give anledning til overvejelser over mange af de forestillinger, som har været fremherskende i den danske debat. Ikke mindst medikaliseringstesens og forestillingerne om lægerens teknologifokuserede dominans over kvinder, fødende såvel som jordemødre. Heller ikke i Dan-

mark er grupperne homogene, og også her kan forskellige tilgange til graviditets- og fødselshjælp åbne muligheder for videnskabelig dominans for forskellige eksperter.

I denne anmeldelse er kun få af de mange interessante analyseresultater omtalt. Bogen rummer meget mere af relevans for læsere, som interesserer sig for ændringer i forestillinger og praktikker, som vedrører medicinske og andre teknologier, (kvinde)kroppe, eksperter, patienter, og den viden og magtudøvelse, som disse figurerer og figureres i. Den er dermed meget interessant både fra et historisk og fra et STS-perspektiv.

*Signild Vallgård, professor
Institut for Folkesundheds-
videnskab
Københavns Universitet.*

DEN ROMANTISKE EMANCIPATION

*Lise Busk Jensen: Romantikens
forfatterinder, Gyldendal,
2009, 1838 sider, pris: 682 kr.
(Gyldendals internetboghandel)*

“Afhandlingens formål er at skrive den danske romantiske kvindelitteraturs historie og sætte den ind i dens europæiske sammenhæng”

Sådan lyder Lise Busk Jensens egne nøgterne beskrivelse af sigtet med sin disputats. Det er et formål, der understreger, at her er tale om litteraturhistorie, der forholder sig til sammenhængen mellem den danske og europæiske tradition og

om en kvindelitteraturhistorie, der – i samspil med bl.a. *Nordisk Kvindelitteraturhistorie* (1993-1998), som Busk-Jensen også var skribent på – tager det på sig at beskrive 1800-tallet som en historie om kvinders tekster. I nøgternheden ligger også, at der ikke er tale om et teoretisk opgør med den litteraturhistoriografiske forskning eller den nyere teori om køn, skrift og subjektivitet, som Busk-Jensen er velinformeret om og indledningsvist gør rede for, men netop om en litteraturhistorie, der for en dels vedkommende bygger på hendes mangeårige forskning i 1800-tallet, i litteraturhistoriografien og skiftende retninger inden for kønsforskningen.

Her holder nøgternheden derimod op, for det i mange henseender overvældende værk har en hensigt, der afspejles i sit volumen; der er tale om et stykke grundforskning i den kvindelige romantiske tekst, som den skrives i Europa, reciperes i Danmark og udfolder sig gennem perioden. Afhandlingen registrerer og behandler samtlige danske kvindelige forfattere, der debutterer mellem 1800 og 1870 og gør det på baggrund af en omfattende kildeforskning i deres biografi, værker og modtagelse. Det gør det umuligt at negligere kvindeforfatterne i dansk romantik, som forfattere og som kvindeforfattere, for hvad afhandlingen konsekvent sigter mod, er at give dem stemme og krop, at gøre dem til subjekter for deres egne erfaringer i deres skrifter.

Man får tre bind i hænderne; de første 700 sider giver for-

kundskaberne, metodediskussionen, formålet og en redegørelse for de tre romangenrer, Busk-Jensen ser som den romantiske kvindeprosas særlige variant af dannelsesromanen: ægteskabsromanen, guvernateromanen og emancipationsromanen. Her sættes også de historiske rammer om den romantiske kvindelighed, udviklingen af intimsfæren, madonna-figures betydning i forhold til dannelsen af den romantiske kvindeidentitet, de mandlige forfatters kvindebillede og ikke mindst den europæiske kvindelitteraturs store skikkelser, fra Jane Austen over Gemaine de Staël til Charlotte Brontë og George Sand. Her gennemgås deres romaner og udviklingen fra Austens kølige portrætter til lidenskab og emancipationsbillederne hos de senere kolleger. Til forskundskaberne hører også den litteratursociologiske gennemgang af kvindernes muligheder i det litterære marked og læsningen af europæerne, der danner klangbund for de danske forfattere.

De næste 700 sider består af læsningen af forfatterinderne; det er en pointe, at titlen peger mod kvinderne og ikke blot deres tekster, for afhandlingens centrale opfattelse af litteraturen er, at den er en æstetisk bearbejdelse af personlig erfaring: Busk-Jensen læser litteraturen som kvindernes forsøg på og intention om at skabe og skrive et nyt kvindeligt subjekt: “Det fælles projekt for romantikkens forfatterinder var at skrive dette kvindelige subjekt frem”. Det er både et tekstuel, et kropsligt og et socialt

subjekt. Behandlingen er disponeret som en bevægelse fra intimsfæren over opbruddet med faderloven og mod emancipationen, men reelt bliver der aldrig tale om et entydigt brud med romantik og intimsfære, heller ikke i de seneste forfatterskaber. Busk-Jensens egen feministiske pointe er, at det gennembrud, der tilbyder sig som emancipation, er mændenes "ekspropriering" af kvinderne, et tilbud, der ikke hurtigt nok kan aflive den romantiske feminisme for at gøre kvinders projekt til det samme som mændenes. Brandes er en af hovedfigurerne i dette projekt, der er en del af hans angreb på romantikken, på den romantiske intimsfærekultur, men også på de kvinder, der deltager i den, f.eks. Elisabeth Grundtvig, der kritiserer Brandes' kønspolitik.

Det sidste bind rummer en omfattende registrant over alle kvinderne, deres biografi og bibliografi og omtaler af personer og værker. Anmeldelserne var ofte stærkt kritiske og rettede sig direkte mod kønnet. Det er forbløffende, at kvinderne trods egen usikkerhed og splid mellem både at være romantiske intimsfærekvinder og forfattere, og trods voldsomme nedsablinger, formår at fortsætte med at skrive.

I centrum står læsningerne; de tegner en historie fra etableringen af den romantiske kvindelighed til dens grænser, hvor de kvindelige forfattere står tøvende over for det endelige brud med faderlov og intimsfærekultur. Hinsides grænsen findes det moderne rum, der truer med helt at ne-

gligere den kvindelighed, de har udviklet. Det er læsninger, der er engagerede, facetterede og sikre. Min eneste anke er, at Busk-Jensen i sin brug af psykoanalysen lægger sig op ad symptomanalysen af karakterer og forfattere; de kommer på briksen, og jeg synes ikke, skredet mellem læsningen af subjektiviteten som et symptom og som en gyldig erfaring, et projekt, er helt gennemlyst. Læsningernes force er, at de åbner teksterne for nye læsere gennem deres klare indsigt og formidling; analysen af Mathilde Fibigers guvernanteroman *Clara Raphael* understreger tekstens modsigelser, men også dens stærke vrede, selvstændighedstrangen og dens stilistiske kvaliteter, der stadig tillader en moderne læser umiddelbart at forbinde sig med den unge piges ungdommelige mod og overmod. Mathilde Fibiger betalte dyrt for sit eget mod og kunne stille meget lidt op mod kritik, hån og fattigdom, der ramte hendes kritik af romantikkens restriktioner for kvinders udvikling.

Mathilde Fibiger og fru Gyllembourg udgør kvalitetstoppen i afhandlingen, men bestræbelsen er at demonstrere de litterære kvaliteter også hos forfattere, der kæmpede med at etablere nye former og generer uden helt at kunne indløse deres ambitioner. Det gælder pædagogen, den stadig mere liberale feminist og forfatter Athalia Schwarz så vel som Louise Bjørnsen, der mere entydigt hyldede det romantiske kvindeideal. De romantiske kvindeforfattere insisterede på, at de egenskaber, som kvinder-

ne havde mulighed for at udvikle, rent faktisk fik betydning, sådan at intimsfæren og ægteskabet hvilede på en respekt for kvindernes idealer. Det er interessant at følge læsningen frem mod emancipationsromanen, der følger dette projekt til dørs, men ikke ud af døren. Magdalene Thoresens romaner fra 1970'erne er moderne i deres skildring af natur og psykologi, skriver Lise Busk-Jensen, men fastholder stadig "den kvindelige følsomhed" som argument mod patriarkatet.

Tvetydigt kæmper de romantiske kvinder på deres egne præmisser, samtidig med at de som Mathilde Fibiger støder sig på modsigelsen i deres egne livsbetingelser, selvforståelse og strategier. Følsomheden udvikles fra salonkulturen og det tidlige 1800-tals husmoderkultur og bliver af kvinderne forstået som en garant for, at de lever i overensstemmelse med sig selv. Allerede Pil Dahlerup pointerede i sin disputats om *Det moderne gennembruds kvinder* (1983), at opgøret med romantikkens følsomme og erotisk hæmmede seksualmoral var en del af mændenes emancipation. Lise Busk-Jensens afhandling dokumenterer med stor autoritet det romantiske feministiske projekt og tilslutter sig selv en feminisme, der også tager udgangspunkt i kønsforskellen og dens mulighed for at skabe et dynamisk samspil mellem levende kvinder og mænd. Samtidig yder den et uvurderligt bidrag til belysningen af kvinders skrift, det konkrete arbejde med form og indhold gennem 1800-tal-

let. Det giver fundament under de politiske og teoretiske diskussioner, der måtte rejse sig i

kølvandet på værket som bidrag til og udfordring af den nyeste kønsforskning.

*Anne Birgitte Richard, professor
Institut for Kultur og Identitet
Roskilde Universitet*